

Halottak napja és a romák

A világszerte november 2-án megtartott „halottak napja” hagyománya *Szent Odilo* (962-1048) clunyi apáttól ered, aki az emléknapi megtartását az anyaegyházához tartozó valamennyi bencés kolostorban először 998-ban rendelte el. A megemlékezést a XIV. századtól már az egész keresztény világ egyetemes hagyományaként tartották számon. A katolikus tanítás szerint az élő hívek imája segít a holt lelkeknek, hogy megtisztuljanak, és így megláthatassák Istent a mennyben. A protestáns egyházak is megtartották, illetve átvették az elhalt családtagokra, rokonokra, ismerősökre való emlékezés ünnepét.

A magyar néphagyományban a hazalátogató halottak számára ételt, italt készítettek s megterítették az asztalon (só, kenyér és pohár víz is került a terítékhez). Ezen kívül alamizsnálkodtak („kóduskalácsot” osztottak, megvendégelték a szegényeket). A naphoz munkatilalom is fűződött (pl. nem volt szabad mosni, nehogy a család halottai vízben álljanak; s úgy tartották, aki mezei munkát végez, az keléses lesz). A halottak miséje is tükrözi a halállal kapcsolatos paraszti hiedelmeket a hazajáró túlvilágiakról.

Mára e szokások szinte teljesen kikoptak, s egyébként is erősen megfogyatkoztak: a temetőjárás, az ottani sírgondozás, csokrok, koszorúk elhelyezése, valamint a sírkerti vagy otthoni mécsesgyújtással történő emlékezés vette át a helyüket, így ezek a szokások váltak általánossá.

November 1-2. körül idén is megteltek a temetők. Mindenki igyekezett a maga módján kegyelettel emlékezni. Ilyentéjt és ilyenhelyt nyitottabb, elnézőbb az ember. Mégis, ha azt látták, hogy egy másik sírnál többen pálinkásüveggel, borosflaskákkal a kezükben énekelgetnek jó néhányan, megütköztek rajtuk. Ha vidám dalokat húzott egy hegedű, nem különben. Amennyiben azzal szembesültek, hogy asztallapnak használják a sírkövet: tányérok, vagy lábaskák sorakoznak a tetején, amelyekből többen falatoznak, igencsak csóválták a fejüket. „Cigányok!” – jelezték egymásnak megvetően.

Pedig a megbíráltak is emlékezni jöttek. A halott jogán, az elmúlás fájdalmától verten. A maguk hitével és szokásaival éppúgy a tisztességtetés vezette őket, mint bárki mást, ki sírokat keresett fel.

Egykorú sajtótudósításokból tudjuk, hogy több faluban, ahol zenész cigány nemzetség is élt, már a századelőtől szokás volt a fiatalon elhunytak, s a cigányok sírjánál a halottak napi zenés tiszteletadás. A székelyföldi cigányok körében még ma is eleven hagyomány, a fővárosi köztemetőben tett panaszokból pedig tudni lehet: a világvárosi cigányság körében is újraéled. Nem gyászzené, hanem az elhunyt kedvenc nótája kerül ilyenkor a vonókra. Érdeemes ezzel kapcsolatban a kántorjánosi plébános

– a cigányok és a gyászdalok viszonyáról elmondott – véleményét is figyelembe venni, amit később magunk is idézünk.

Erdős Kamill, a legendás cigánykutató külön tanulmányt szentelt a cigány halotti kultusznak (*Cigány temetés*), amely a Néprajzi Közönyben jelent meg 1958-ban, tehát egy távolabbi jelent mutat be.

Igy ír a tótkomlói oláhcigány (kherare) temetéséről: „a halottal együtt temetik a pipáját, vagy ha cigarettázott – néhány szál cigarettát dobnak a koporsóba, amelybe aprópénzt is tesznek. Ennivalót, innivalót nem szoktak a koporsóba tenni; de az öreg Totóné öntött a koporsóban fekvő urára egy pohár bort, mert az ura, amíg élt – igen szerette a bort”. Ugyancsak itt ír arról is, hogy karácsonykor, újévkor, húsvétkor és karácsonykor a komlói romák a temetőbe visznek például fél liter pálinkát és az elhalt hozzátartozó sírjára öntik. Ez nem azt jelentette, hogy az illető nagy szeszbarát lett volna, hiszen később hozzáteszi: „Ha valaki az életében nagyon szerette az italt, annak többet öntenek”.

Feljegyezte azt is, amit egy karácsony délelőtti kocsmazásakor látott. „Együtt ittam Mujkóval, aki a földre döntött egy kis pálinkát a poharából és így szólt: apámnak is boldog karácsonyi ünnepeket kívánok...” Húsvét éjjelén viszont – írja Erdős – a nők éjfél után kimennek a kútra és vödörből öntenek vizet az útra a halottaknak, mert „*o mulo ane kever lume vi pel*” (a halott, a másik világban is iszik) – így aki nek több halottja van, az több vizet önt.

A halottak napja környéke azonban számukra is adott kegyeleti feladatot: Mindenszentekkor ételt, italt és cigarettát osztottak a náluknál szegényebbeknek a halott emlékére. (Egyébként az év első gyümölcszeit, az első friss főzeléket is a halottak emlékének ajánlva adják idegeneknek, általában a szomszédoknak, a szomszédgyerekeknek.)

Juhász Éva a kántorjánosi cigány közösség temetési szokásairól 2000-ben a Romológiai Kutatóintézet által kiadott „*Moro raj jertyiszár*” című könyvében írta, hogy a helyi romaság hagyományai jelentősen eltérnek a magyarokétól. Okát abban a cigány hitben vélte felfedezni, mely szerint a halál után ugyanaz az életforma folytatódik, ami itt a földi létben félbe szakadt. „Látszólag egyforma sírok vannak, de a cigány sírok belseje egy kisebb lakosztályra emlékeztet. A sírokat kitapétázzák, berendezik és minden jóval ellátják [a halottat], mint földi életében.” Idézi a helyi plébános véleményét is, aki elmondja, hogy a cigányok félnek, tartanak a halottaktól. „Nem szeretik, ha halottas éneket énekelünk a templomban. Azt vallják, hogy a halottól félni kell, de ugyanakkor nagy tisztelettel is vannak iránta. Sok mindent áldoznak fel egy-egy temetés alkalmá-

val. Bár egyre kevesebb, de még mindig van rá példa, hogy berendezik a sírját, mintha a háza volna." A cigányok érzelmdúsabb világa – teszi hozzá – az egymáshoz való erős kötődés hozza magával, hogy nehezen viselik el a halál tényét.

Arrafelé nem csak november 2-án – halottak napján –, de az elhunyt név- és születésnapján, házassági és halálozási évfordulóján, karácsonykor s húsvétkor is kimennek a temetőbe. Húsvétkor van, aki pászkát és tojást visz szerettei sírjához – írja Juhász Éva. A cigányságnál az utóbbi időben divatba jött, hogy fényképet is tesznek a síremlékre.

Oláh Judit a hodászi tapasztalatait adta közre 2001-ben „A hodászi cigányok vallási élete” címmel. Ő említi meg egy szokást, amely – miként tapasztaljuk – némileg átalakulással a nagyvárosi cigányság körében is egyre elterjedtebb a halottak napján. Hodászon azonban temetéshez, a halottnak járó végtisztességéhez kötődik. „Az elhunyt közeli rokonai, barátai elbúcsúznak tőle a sírba tétel előtt. Utoljára koccintanak vele, a koporsóhoz érintetik a félliteres pálinkás üveget, egy kortyot isznak belőle, a többi a halottra, a koporsóra öntik. Élő és halott közötti még egy pillanatig tartó kapcsolat ez a koccintás. Közben búcsúztatót énekelnek...” Hodászon sem egy napnyi emlékezés a cigány halottak jussa. Vallásos és világi ünnepeken egyaránt megemlékeznek közeli és távoli rokoni kapcsolatban lévő halottról – jegyzi meg a szerző.

Karsai Ervin egy tanulmányában (Cigány hagyományok..., 1994.) azt írja, hogy a temetés után hat hétig a halottnak is terítenek a családi asztalnál, utána már csak évente egyszer, a halottak napján, amikor a család emiatt összejön. Ilyenkor „idegeneket is megkínálnak, legyen a halott lelke előtt, mondják”.

Sándor Annamária 1997-ben vizsgálta, majd adta elő egy bajai konferencián a cigányság Bács-Kiskun megyében még elven szokásairól szerzett benyomásait. A hagyományos roma közösségekben mindegyik dívó halottvirrasztás és halotti tor menetének ismertetésén túl ő is kitér rá, egyik adatközlőjét idéz-

ve: „...a temetőbe menet pálinkával öntözik a kocsi és a koporsót, s közben azt mondják, hogy *Andge lengi odji!* (A lelke üdvéért!), s közben természetesen a kísérők is isznak.” Előfordult, hogy a sírhely oldalát kiteglázták, s ebbe tették a koporsót. Ezt lefedték deszkával, és így temették be, „hogy a föld ne nyomja a halott mellét” – mondja a kutató. A még nyitott sírba pénzt, cigarettát, bort, pálinkát tettek útravalóként. Érdekeséggé azt is megemlítette, hogy erre fele a cigány halott fejfájára lópatkót szegeznek, hogy szerencse kísérje az utolsó útján. Kutatásai szerint a megyében itt a halottak napját megelőző, november 1-jei „Mindszentek napján és a halál évfordulói” keresték fel a sírokat, látogatták végig a család halottait. „A sírnál közösen ettek, ittak, imádkoztak, meglocsolták a sírt a halott kedvenc italával...”

Úgy hiszem, a többségi sajtónak egyik alapvető feladata lenne megismertetni a cigányok sajátos, de nemzedékről nemzedékre hagyományozódó halotttiszteleti szokásait, hogy a temetőjáró nagyközönség ne higgye kegyeletsértésnek, részeges dajdajozásnak, szörnyű illetlenségnek, ami nem az. Ne lehessen ez újabb stigma a hazai cigányságon.

Persze a roma sajtónak is van feladata, felelősége (s az abban dolgozó újságírókat is súlyos mulasztás terheli). Nekik azt kellene tudatosítaniuk, hogy semmiféle kegyeleti tevékenység nem sértheti mások békés emlékezéshez, elmerengéshez való jogát. Mindenki annyi megértésre jogosult, amennyit maga is tanúsít mások iránt. Mielőtt előkerülne hát a hegedű, illendő a szomszéd síroknál imádkozókkal szót váltani arról, hogy miért is vidám az a nóta, amit lehetőleg halkán s kevésszer, feltétlenül muszáj elhúzni, elénekelni. Évről évre szerencsés tudatni a mindenünnen szomszédos sírok lehorgadt fejű látogatóival – akár egy-egy szál virág kíséretében –, hogy mit keres a kezekben a pálinkásüveg. Megértést csak az remélhet, amihez adódik magyarázat. A tisztas szándékhoz pedig előbb-utóbb a tisztelet is megérkezik!

Hegedűs Sándor

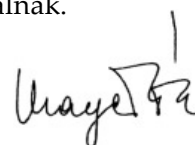
Kedves Barátunk!

Köszönjük, hogy a Filantróp Társaság Barátság Egyesületének, mely a **Barátság** című folyóirat kiadója, juttatta személyi jövedelemadójának 1%-át: 51 607 Ft-ot. A pénzt a lap megjelentetésére fordítottuk. Kérjük, gondoljon ránk ismét, amikor 2007. évi személyi jövedelemadójának 1 százalékáról rendelkezik és kedvezményezettként a Filantróp Társaság Barátság Egyesülete adószámát:

18037511-1-43

tüntesse fel. Zárt borítékban, adóbevallásával együtt küldje meg az Adóhivatalnak. Fontos, hogy Ön a borítékon megadja nevét, lakcímét és adóazonosító jelét is.

Köszönettel és tisztelettel:

Mayer Éva
elnök